

Šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių Žemaitijoje kilmė

Žemaitija garsi dainomis, šokiais ir giesmėmis. Tarp daugelio giesmių – skirtos šv. arkangelui Mykolui. Tyrimo rezultatai pagrindžia darbo pradžioje išsikelto hipotezę, kad šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės yra Žemaičių (vėliau – Telšių) vyskupijos kunigų bei vienuolių kultūrinis palikimas.

Lithuanian ethnographic region of Samogitia is famous for its songs, dances and hymns. Among many hymns there are those dedicated to St. Michael the Archangel. The results of the research validate the hypothesis that hymns dedicated to St. Michael the Archangel are cultural heritage of priests and monks of Samogitia (later – Telšiai) diocese.

Įvadas

2015-uosius Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Etnografinių regionų metais. Remiantis šia nuostata rengiamos daugelio mokslo sričių konferencijos, skelbiami moksliniai straipsniai. Šiame darbe pristatomas Žemaitijos liaudies pamaldumo vienas iš aspektų.

Lietuvą sudaro penki etnografiniai regionai: Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija ir Mažoji Lietuva. Kiekvienas jų skiriasi tarpe, savita etnine kultūra: architektūra, dainomis, šokiais bei religinėmis giesmėmis. Religinių giesmių kontekste unikali Žemaitija, šiame regione prie mirusiųjų šermenų vakarą giedamos Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio (*Kalnų*) ir *Patronų* (iš lenkų kalbos – Globėjų) maldos bei giesmės. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio (*Kalnų*) giesmės skirtos paminėti Kristaus kančios kelią, mirtį ir prisikėlimą. Taip pat giedamos angelų ir arkangelų, arba vadinamųjų *Patronų*, giesmės, meldžiant mirusiųjų sieloms ramybės. Iš *Patronų* giesmių išsiskiria šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės. Šv. arkangelas Mykolas yra vienas pagrindinių angelų, arkangelų bei šventųjų. Lietuvoje jam skirtas pamaldumas nuodugniau nebuvo tyrinėtas, skelbtos tik žinutės enciklopedijose, todėl šis darbas pagrįstas pirminiais šaltiniais. Tai Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete

Folkloro kabineto archyvinė medžiaga¹, 2015 m. „Katalikų žinyno“², 1996 m. „Liturginio maldyno“³ bei 1924, 1993, 2005 m. giesmynų⁴ duomenys.

Apie šventuosius vertingos papildomos istoriografinės ir etnologinės informacijos chronologiškai teikė knygos: 1958 m. išleistas kun. dr. Juozo Vaišnoros veikalas „Marijos garbinimas Lietuvoje“⁵, 1993 m. išspausdinta etnologės Angelės Vyšniauskaitės knyga „Mūsų metai ir šventės“⁶, 1994 m. kunigų Alfonso Bulotos ir Laimučio Benio išleisti „Šventųjų gyvenimai“⁷, 1999 m. pasirodžiusi Rasos Balčikonytės išversta Peterio Brown'o knyga „Šventųjų kultas“⁸.

Darbo tikslas – atskleisti šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių Žemaitijoje kilmę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių paplitimą Žemaitijoje.
2. Ištirti tekstų kilmę.
3. Nustatyti muzikos kiltį.
4. Remiantis surinkta medžiaga, atliktos analizės kontekste atskleisti šių giesmių ištakas.

Tyrimo metodai: literatūros, dokumentų, Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabineto archyvinės medžiagos (respondentų apklausos per vasaros lauko ekspedicijas) analizė, giesmių melodijų lyginimas ir gautos medžiagos apibendrinimas.

Tyrimo hipotezė: arkangelui šv. Mykolui skirtos giesmės yra Žemaičių (vėliau – Telšių) vyskupijos kunigų bei vienuolių kultūrinis palikimas.

Siekiant pagrįsti hipotezę, pirmiausia reikia glaustai pristatyti istoriografinę medžiagą apie šv. arkangelo Mykolo gerbimą.

Iš arkangelo šv. Mykolo gerbimo istorijos

Religinis kultas, kaip praktinis religijos aspektas, atspindi krikščionybės įsitvirtinimo visuomenėje lygį ir pobūdį. Šventųjų kultas, arba gerbimas (toliau tekste – gerbimas), – vienas esminių katalikybės bei stačiatikybės bruožų ir svarbus krikščioniškosios kultūros aspektas. Nuo pirmųjų krikščionybės amžių šventumo požymiu laikyti stebuklai. Tikėta, kad juos galima patirti pirmiausia tarpininkaujant angelams, arkangelams, cherubinams, serafimams bei Švč. M. Marijai. Arkangelai, anot mistikės Matildos, siunčiami sustiprinti kankinius, padėti tiems, kurie yra persekiojami dėl Dievo⁹. Šventajame Rašte minimi 3 arkangelai: Mykolas, Gabrielius ir Rapolas. Tai ypatingi pasiuntiniai, turėję apreiškšti Dievo valią žmonijai įvairiais laikotarpiais. Taip arkangelai įkūnija Dievo savybes. Arkangelas šv. Mykolas yra pirmasis iš angelų, o jo vardo reikšmė tiesiogiai siejama su Aukščiausiuoju. Mykolas – gynėjas nuo žabangų; Rapolas – sergėtojas kelionėje; Gabrielius – maldos „Viešpaties angelas“ herojus. Arkangelas Mykolas minimas Judo laiške (Jud 9) bei Apreiškime Jonui (Apr 12, 7)¹⁰. Katalikų Bažnyčios liturginis kalendorius arkangelus Mykolą, Gabrielių ir Rapolą mini rugsėjo 29 dieną. Stačiatikių senajame kalendoriuje jų šventė yra spalio 8-oji¹¹. Žinoma, kad senovės lietuviai taip pat praktikavo savaitės dienų globėjų šventimą. Tarp tų globėjų buvo ir šv. arkangelas Mykolas. Arkangelas Mykolas

(Michaelis) – tai „Mi- cha- El“, arba „Kas kaip Dievas“, arba „tas, kuris panašus į Dievą“¹². Senajame Testamente randama faktų, kad arkangelas Mykolas tarpininkauja tarp Dievo ir žmonių kaip gerasis angelas. Jis užtarėjas, Dievo valios reiškėjas. Arkangelas Mykolas išmokė Adomą žemdirbystės, Abraomą – tikėjimo, Mozei perdavė Dekalogo lentas ant Sinajaus kalno¹³. Nuo pirmųjų krikščionybės amžių manoma, jog šv. arkangelas Mykolas saugo ir vaduoja tikinčiųjų sielas nuo piktųjų jėgų. Ikonografijoje vaizduojamas su sparnais ir trimitu rankose arba laikantis žemės rutulį ir ietį, nes užkariauja pasaulį Kristui. Kovoja su puikybės demonu. Globoja Bažnyčią. Jis taip pat – ligonių patepimo ir mirštančiųjų sargas. Tikima, kad šv. arkangelas Mykolas lydi mirusiųjų vėles į dangų bei gina jas nuo tamsos jėgų¹⁴. Šis arkangelas, kovodamas su šėtonu, nugali jį ir jo kariauną. Apreiškime Jonui rašoma, jog šv. Mykolas nugalėjo slibiną, kuris kėsinosi praryti kūdikį. Todėl kartais jis vaizduojamas kaip kovojantis su piktosiomis dvasiomis, su skydu ir kardu rankoje. Tikima, kad būtent Mykolas paskelbs Paskutinio teismo dieną.

Lietuvoje šv. arkangelo Mykolo gerbimas žinomas nuo pat krikšto pradžios. Ryškiausiai jis skleidėsi bažnyčių bei brolijų ir cechų titulų ar globėjų bei atlaidų vardų suteikimo kultūroje. Viena pirmųjų šv. arkangelo Mykolo titulo bažnyčių įkurta Ariogaloje. Ji Vytauto Didžiojo iniciatyva pastatyta 1416 metais¹⁵. 2015 m. „Katalikų žinyno“ duomenys liudija, kad šiandien Žemaitijoje šv. arkangelo Mykolo vardu tituluojama bažnyčia yra ne tik Ariogaloje, bet ir Janapolėje, Gargžduose, Gaurėje, Rietave, Žemaičių Naumiestyje ir Mosėdyje.

Lietuvoje viena seniausių – Šv. Mykolo brolija. Ją 1507 m. patvirtino Vilniaus vyskupas Albertas Taboras¹⁶. Šios brolijos pavyzdžiu daugelyje Lietuvos vyskupijų parapijų steigėsi ir veikė arkangelo šv. Mykolo brolijos. Brolijos nariai, remdamiesi šv. arkangelo Mykolo simbolika, teikė pagalbą žemdirbiams bei meldėsi už mirštančiųjų sielas. Maldas sudarė įvairios giesmės, skirtos šv. arkangelui Mykolui. Kokios tai giesmės ir kur jos buvo giedamos Žemaitijoje (Žemaičių, kiek vėliau – Telšių, vyskupijoje)?

Šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių paplitimas Žemaitijoje

Su šv. arkangelo Mykolu vardu sietina viena gražiausių rudens švenčių. Liaudyje ji vadinama Mykolinėmis ir švenčiama arkangelo šv. Mykolo parapijose per atlaidus rugsėjo 29-ąją. Kaip rodo daugiamečių vasaros lauko ekspedicijų duomenys, per Mykolines giesmės, skirtos šv. arkangelui Mykolui, giedotos Skuodo, Mažeikių, Mosėdžio, Plungės, Gargždų, Rietavo, Varnių, Janapolės ir Kražių parapijose. Čia iš kantičkų buvo giedama „Giesmė apie szventą Mikolą Arkaniolą“ bei „Giesmė apie Šventus Angelus Sargus“, kurios vienas iš posmų skiriamas šv. Mykolui¹⁷.

Žemaičių Naumiesčio, Tverų parapijose šv. Mykolui skirtos giesmės giedotos iš kunigo, marijonų vienuolio Jurgio Tilvyčio 1930 m. sudaryto „Giesmyno“¹⁸ ir iš kunigo, marijonų vienuolio Kazimiero Senkaus 1993 m. parengto „Liturginio giesmyno“¹⁹. Tauragės, Gaurės bei Jurbarko parapijose šv. Mykolui skirta giesmė giedama iš 2005 m. „Naujojo liturginio giesmyno“ (sudarytojas – K. Senkus). Prie giesmės nurodyta, kad ji iš vokiečių giesmyno *Gotteslob*²⁰.

Taigi šv. Mykolui skirtos giesmės Žemaitijoje skyrėsi. Kiekviena parapija turėjo savo giesmių repertuarą. Vienos buvo giedamos iš kantičkų, kitos šv. Mykolui skirtos giesmės giedotos iš naujų giesmyių. Atskleidus šių giesmių paplitimo teritoriją Žemaitijoje, būtina panagrinėti jų kilmę.

Giesmių, skirtų šv. arkangelui Mykolui, tekstų Žemaitijoje kilmė

Iš minėtų giesmių, skirtų šv. arkangelui Mykolui, pirmoji ir pirmą kartą randama 1679 m. leistame giesmyne „Balsas Szirdies pas Wieszpati Diewa, Panna Szwencziausia ir Jo Szwentus Danguy Karaliaujenczius szaukanczius par giesmes“ – „Giesme apie szventą Mikolą Arkaniolą“. Jos autorius – jėzuitas Pranciškus Šrubauskis²¹. Vėliau giesmė pakartojama 1819 m. kunigo Vincento Valmiko (1778–1834) giesmyne „Giesmės nobažnos“, kurį autorius parengė pertvarkydamas „Balsą širdies“. Šiam giesmyniui 1823 m. duotas naujas vardas „Kantyczkos Žemajtyszkos“, jį 1855 ir 1859 m. redagavo ir iš naujo sudarė Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, giesmyno pavadinimas – „Kantičkos arba Giesmių Knyga“. Be aptariamų giesmių, giesmyne šv. arkangelas Mykolas minimas ir „Giesmėje apie Šventus Angelus Sargus“²². Jėzuitai buvo ir pirmojo lietuviško katalikiškų giesmių rinkinio „Giesmės Tikieimuy Katholickam pridiarancias“ autoriai, giesmynas pasirodė 1646 metais. Jo autoriumi laikomas jėzuitas Saliamonas Mozerka Slavočinskis (1624–1670). Šiame giesmyne šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės nėra. Žemaitijoje, arba Žemaičių vyskupijoje, jėzuitai aktyviausiai reiškėsi ten, kur gyveno: Varniuose, Kražiuose, Pašiaušėje bei vietose, kur atliko misijas: Skuode, Mažeikiuose, Žemaičių Naujamiestyje, Tauragėje bei Gaurėje.

Dar viena šv. arkangelui Mykolui skirta giesmė aptinkama Telšių vyskupijos Kražių parapijoje ir gretimose apylinkėse. Ji giedama iš 1924 m. išleisto giesmyno „Grynai Musishkai parashytu gismiu lobynas“ (parengė kunigas Kazimieras Ambrozaitis)²³. Šv. arkangelui Mykolui skirta giesmė randama ir J. Tilvyčio parengtame „Giesmyne“²⁴.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę šv. arkangelo Mykolo giesmė pristatoma K. Senkaus parengtame „Liturginiame giesmyne“²⁵. Šv. arkangelui Mykolui skirta giesmė aptinkama 2005 m. K. Senkaus sudarytame „Naujajame liturginiame giesmyne“²⁶. Istoriografinė medžiaga rodo, kad šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės randamos ir pirmuosiuose, ir šių dienų giesmyuose.

Būtina panagrinėti šių giesmių tekstus. Kantičkinės giesmės „Giesme apie szventą Mikolą Arkaniolą“ viename iš posmų sakoma:

O kad labiausei dėl kožno vieno * Ateis baisiausia smerczio adyna, *
Pribuk vargingiems ant padėjimo, * Valandoj, sudo, ir prie mirimo.²⁷

Kantičkinėje giesmėje „Giesmė apie Šventus Angelus Sargus“ vienas iš posmų taip pat skiriamas šv. Mykolui:

Szvents Mikols, kunigaiksztis viernas, * Isz visų pulkų Dievo tarnas, *
Duszia priima po smerczio valandos, * Leidžia į dangų nuo peklos paskandos, *
Szalkoms parsvarstydamas.²⁸

K. Ambrozaičio parengto giesmyno „Grynai Musishkai parashytu gismiu lobynas“ šv. Mykolui skirtos giesmės paskutinio posmo tekste teigiama:

Kada jau reiks mums * pri teismo stoti, Pri Kristaus teikis *
už mus užstoti – Tad užtark už musu * visas silpnybias, Kad priimti teijktus *
i dangaus linksmybias.²⁹

J. Tilvyčio parengtame „Giesmyne“ apie šv. arkangelą Mykolą tvirtinama:

Už Dievo garbę Mykolas stojo * Ir su Jo priešais kovojo. *
Davė jam Dievas didžią galybę, – * Veikiai ištrėmė dvasių daugybę.³⁰

O 1993 m. K. Senkaus parengtame „Liturginiame giesmyne“ sakoma:

Už Dievo garbę Mykolas stojo * ir su Jo priešais kovojo: *
„Kas gi kaip Dievas?“, gindamas klausė, * Viešpaties meile degė karščiausia.³¹

K. Senkaus sudarytame „Naujajame liturginiame giesmyne“ šv. Mykolui skirtos giesmės tekste skelbiama:

Blogi nugalėt padėk, * į gėrio pergalę mus veski, * didysis Karvedy!³²

Šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių tekstologija rodo, kad kantičkų giesmėse prašoma šv. Mykolo globos po mirties; naujesniuose giesmynuose apie mirtį nekalbama, o prašoma pagalbos blogiui nugalėti. Kyla klausimas, kas lėmė šių tekstų skirtumus.

Pirmiausia reikia aptarti pamaldumo šv. arkangelui Mykolui kilmę. Senajame Testamente randama faktų, kad šv. arkangelas Mykolas tarpininkauja tarp Dievo ir žmonių kaip gerasis angelas. Jis – Dievo pasiuntinys, galingiausias iš visų angelų kovoje su Liuciferio piktosiomis dvasiomis³³. Jis taip pat užtarėjas, Dievo valios reiškėjas. Mene Mykolas vaizduojamas nešąs į dangų Mariją arba kaip karžygys, ietimi nugalįs gyvatę (blogį).

Taigi naujų giesmynų tekstuose (kaip ir Senajame Testamente) šv. arkangelas Mykolas vaizduojamas kaip pagalbininkas nugalint blogį. Šių giesmių autoriai ir redaktoriai – vienuoliai marijonai.

Kitas giesmių tekstuose išryškėjantis pamaldumo šv. arkangelui Mykolui aspektas – globa po mirties. Biblijos tekstai apie tai nekalba, tačiau kantičkų tekstuose tai aptinkama. Šv. arkangelo Mykolo globos po mirties prašymas greičiausiai sietinas su šermenų kultūra. Tai liudija šaltiniai.

Lietuvai priėmus krikščionybę vienuolynai būrė žmones į specialias bendruomenes – brolijas, kurių nariai privalėjo teikti pagalbą vienas kitam. Jau 1430 m. spalio 4 d., prieš pat Vytauto Didžiojo mirtį, Vilniuje, prie Šv. Jono bažnyčios, įkurta brolija. Be numatytų religinių praktikų, ji buvo įsipareigojusi padėti laidoti brolijos nari. Taip atsirado artimo meilės ir labdaros Šv. Juozapo Arimatiečio ir šv. Nikodemo brolija, kurios tikslas – krikščioniškai palaidoti neturtingus žmones³⁴. Stengtasi, kad brolijos tenkintų vietos žmonių opiausius

dvasinius poreikius. Žemaitijoje, be pranciškonų ir dominikonų, misijinių darbą atliko ir jėzuitai. Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis skiepijo liaudžiai giedojimo tradiciją ir buvo vienas pirmųjų vyskupų, įteisinusių Žemaičių vyskupijoje giesmių giedojimą per šermenis. Tuo metu čia veikę jėzuitai pastebėjo, kad vis dar gyvas paprotys laidoti mirusiųsios be bažnytinių apeigų, nors 1626 m. vyskupas Stanislovas Kiška liepęs „atlikinėti sukaktuves (atminimus) už dūšias“³⁵. Jis pasikviečia jėzuitus, šie 1630 m. įsteigia Kristaus laidotuvių Šv. Juozapo Arimatiečio ir šv. Nikodemo broliją. Čia pirmą kartą per laidotuves pradėtos giedoti giesmės. Šv. Juozapas Arimatietis globėju pasirinktas neatsitiktinai – Katalikų Bažnyčia laiko jį Kristaus mokslo išpažinėju (šventė kovo 17 d.). Nukryžiuvus Jėzų, jis paprašė Poncijų Pilotą, kad leistų pasiimti mirusiojo kūną, ir palaidojo jį netoliese įrengtame kapo rūsyje, kur dar niekas nebuvo laidotas (Mt 27, 57–60). Apraudojimo ir laidojimo paveiksluose šv. Juozapo Arimatiečio atributas – įkapių drobulė: ant jos, kartu su šv. Nikodemu, nešė kūną³⁶. Antrasis brolijos pasirinktas šventasis – Nikodemas (šventė kovo 27 d.) – gyveno Jėzaus Kristaus laikais, buvo Jeruzalės sinedriono narys, fariziejus, dėl išsilavinimo vadintas Izraelio mokytoju. Jėzų nukryžiuvus, Nikodemas atnešė kvapiųjų tepalų jo kūnui ištrinti. Todėl jis dažnai vaizduojamas laidojimo siužetuose³⁷. Kristaus laidotuvės visose evangelijose (Mt 27, 57–61; Mk 15, 42–47; Lk 23, 50–55; Jn 19, 38–42) aprašomos po nuėmimo nuo kryžiaus, todėl dalyvauja tie patys asmenys. Evangelijoje pagal Matą teigiama, kad šv. Juozapas Arimatietis „pasiėmė kūną, įvyniojo į švarią drobulę ir paguldė savo naujame kapo rūsyje, kurį buvo išsikaldinęs uoloje“ (Mt 27, 57–61). Evangelijoje pagal Joną nurodoma, kad Juozapui padėjęs Nikodemas: „Taip pat atvyko ir Nikodemas, kuris pirmiau buvo atėjęs pas Jėzų nakčia. Jis atsigabeno apie šimtą svarų miros ir alavijo mišinio. Taigi jie paėmė Jėzaus kūną ir suvyniojo į drobulę su kvepalais, kaip reikalavo žydų laidojimo paprotys.“³⁸ Evangelijose aprašyta aplinka, matyt, ir leido šiai krikščioniško laidojimo brolijai paskelbti globėjais šv. Juozapą Arimatietį ir šv. Nikodemą.

1636 m. kovo 25 d. Varniuose įvykusiame antrajame Žemaičių vyskupystės kunigų susirinkime (*Synody*), kuriam vadovavo vyskupas Jurgis Tiškevičius, vyskupo buvo duotas įsakymas, „kad kunigai nedaleistų žmonėms laidoti savo numirėlių be maldų ir giesmių“³⁹. Matyt, dėl to 1639 m. Kražių jėzuitas Jonas Jaknavičius parašė ir išleido lietuvių bei lenkų kalbomis Šv. Juozapo Arimatiečio ir šv. Nikodemo brolijai knygelę, pagal kurią brolijos nariai turėjo mokėti ir suprasti poterius, pamaldžiai apmąstyti Viešpaties Jėzaus kančią, ypač per laidotuves, giedant tam skirtas giesmes ir kalbant tai progai skirtas maldas⁴⁰. Šaltiniai liudija, kad „vos ne kiekvienas ūkininkas, bent metuose kartą darydamas atminimus už dūšias pranokėję savo, užperka mišias giedotas ir pats su visa gimine jų klauso“⁴¹. Taigi šiuo įsakymu vyskupas Jurgis Tiškevičius paskatino mirusiųjų sukaktuvių ir atminimų tradicijos, kartu ir šermeninių giesmių, atsiradimą.

Taigi galima konstatuoti, kad Žemaičių vyskupijos kurijos nuostatos ir sprendimai bei čia prie bažnyčių veikusių jėzuitų, marijonų vienuolijos bei Šv. Juozapo Arimatiečio ir šv. Nikodemo brolijos pastoracinė veikla sudarė sąlygas šv. arkangelo Mykolo giesmes giedoti per šermenis. Tai akivaizdžiai matyti 1 lentelėje.

1 lentelė. Šv. arkangelo Mykolo giesmių tekstų kilmė

Eil. nr.	Vieta	Tekstas	Funkcijos	Kilmė
1.	Kantyczkos arba kninga giesmiu...	„O kad labiausei dėl kožno vieno * Ateis baisiausia smerczio adyna, * Pribuk vargingiems ant padėjimo, * Valandoj, sudo, ir prie mirimo.“	Žmogaus globa po mirties	Senasis Testamentas ir jėzuitų vienuolija
2.	Kantyczkos arba kninga giesmiu...	„Szvents Mikols, kunigaiksztis viernas, * Isz visų pulkų Dievo tarnas, * Duszia priima po smerczio valandos, * Leidžia į dangų nuo peklos paskandos, * Szalkoms parsvarstydamas.“	Žmogaus globa po mirties	Senasis Testamentas ir jėzuitų vienuolija
3.	Grynai Musishkai parashytu gismiu lobynas	„Kada jau reiks mums * pri teismo stoti, Pri Kristaus teikis * už mus užstoti – Tad užtark už musu * visas silpnybias, Kad priimti teijktus * i dangaus linksmybias.“	Žmogaus globa po mirties	Senasis Testamentas ir jėzuitų vienuolija
4.	Giesmynas / paruošė kun. J. Tilvytis, M.J.G.	„Už Dievo garbę Mykolas stojo * Ir su Jo priešais kovojo. * Davė jam Dievas didžią galybę, – * Veikiai ištrėmė dvasių daugybę.“	Pagalba nugalint blogį	Senasis Testamentas ir marijonų vienuolija
5.	Liturginis giesmynas / paruošė kun. K. Senkus M.M.S.	„Už Dievo garbę Mykolas stojo * ir su Jo priešais kovojo: * „Kas gi kaip Dievas?“, gindamas klausė, * Viešpaties meile degė karščiausia.“	Pagalba nugalint blogį	Senasis Testamentas ir marijonų vienuolija
6.	Naujasis liturginis giesmynas / sud. K. Senkus M.M.S.	„Blogi nugalėt padėk, * į gėrio pergalę mus veski, * didysis Karvedy!“	Pagalba nugalint blogį	Senasis Testamentas ir marijonų vienuolija

Siekiant išsamiau pristatyti šv. arkangelui Mykolui skirtas giesmes, reikia aptarti šių giesmių muzikos kilmę.

Šv. arkangelo Mykolo giesmių Žemaitijoje muzika

Aptariant šv. arkangelui Mykolui skirtų giesmių muzikos kilmę, visų pirma reikėtų apžvelgti kantičkinės giesmes. Kun. K. Ambrozaičio sudarytame giesmyne „Grynai Musishkai parashytu gismiu lobynas“ „Giesmės apie szventą Mikolą Arkaniolą“ melodija priskiriama lietuvių liaudies kūrybai⁴². Vokiečių ir austrų giesmyne *Gotteslob* nurodyta, kad šios giesmės melodija sukurta Antverpene 1614 m., o nuo 1623 m. ypač praktikuota Kelno jėzuitų⁴³. Lenkų muzikologai teigia, kad melodiją 1867 m. sukūrė lenkų kompozitorius M. Klonovskis (M. Klonowski)⁴⁴. Taigi, kas yra šios giesmės melodijos autorius? Siekiant atsakyti į klausimą reikia panagrinėti giesmių melodijas ir jas palyginti.

Giesmės „Giesme apie šventą Mikolą Arkaniolą“ žemaitiškos melodijos I variantas⁴⁵:

$\text{♩} = 104$

1. Gar-bė Tau, Die - ve, Tė - ve ge - riau - sias, Dan - gaus Ka - ra - liau iš - min - tin - giau - sias!

9 Mei - lėj sut - vė - rei dan - gų ir že - mę, Vi - sa ir vi - sa, kas ten gy - ve - na!

Giesmės „Giesme apie šventą Mikolą Arkaniolą“ žemaitiškos melodijos II variantas⁴⁶:

1. Gar-bietai Die - vuj ku - ris Mi - ko - la Pas - kir - ti tej - kies už ar - ka - nio - la,

9 Tejp - tik - tai del sa - vo di - dzios gie - ry - bes, Du - dams jam ga - ly - be

15 ish vi - res - ny - bes ish vi - res - ny - bes

Vokiečių ir austrų giesmės „Unüberwindlich starker Held, – Sankt Michael“ melodija⁴⁷:

V. 1. Un - ü - ber - wind - lich star - ker Hield, A. Sankt Mi - cha - el V. Komm uns zu

5 Hilf, zich mit zu Feld! A. 1.-5. Hifluns im Strei - te, zum Sieg uns lei - te, Sankt

9 Mi - - - cha - el!

Lenkiškos giesmės „Ksiąžę niebieski, święty Michale“ melodija⁴⁸:

1. Ksią-że nie ble - ski, świę - ty Mi - cha - le, Tysprawy lu - dźkie kla - dzieszna sza - le!

9
Wdzień są-du Bo - ga na try - bu - na - le, Bądź mi Pa - tro - nem, świę - ty Mi - cha - le!

Palyginus šios giesmės lietuviškas melodijas su vokiška ir austriška bei lenkiška matyti, kad jos skirtingos. Pirmiausia skiriasi melodinėmis linijomis, antra, – tonaciniu aspektu, trečia, – ritmika. Visos jos yra autorinės (kompozitorių sukurtos) ir kiekviena atstovauja savo kraštui. Žemaitiški giesmės variantai – vietinės kilmės, t. y. liaudies sukurti.

Kantičkinės „Giesmės apie Šventus Angelus Sargus“, kurioje minimas šv. Mykolas, melodijos, išskyrus kun. K. Ambrozaičio giesmyną, kitose giesmynuose rasti nepavyko.

„Giesmės apie Šventus Angelus Sargus“ melodija⁴⁹:

4. Shvents Mi - kols dan - gu - je sie - die - dams, Su - ki - tais dzeugs - ma sav tu - rie - dams,

7
Dviasias is briim. kain svarstvt svars tvdams. Vi - so - kiusdar - bus aish - kei iu

18
ma - ty - dams. Vi - so ju - ju am - zeus.

Matyti, kad šios giesmės melodija unikali melodine linija bei metrika. Ji priskiriama liaudies kūrybai ir yra autentiška.

Šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės „Garbė Tau, Dieve“ melodika priskiriama Antanui Pociui. 1930 m. ji pirmą kartą pristatoma kun. J. Tilvyčio, vėliau – ir kun. K. Senkaus sudarytuose giesmynuose⁵⁰:

Gar - bė Tau, Die - ve. Tė - ve ee - riau - sias, dan gaus Ka - ra - liau iš min - tin - giau - sias

6
Mei - lėj su - tvė - rei dan - gu ir že - mę, vi - są ir vi - są, kas ten gy - ve - na.

Palyginus su anksčiau pateiktais pavyzdžiais matyti, kad tai autorinė kūryba.

Paskutinis šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės melodijos pavyzdys yra iš kun. K. Senkaus sudaryto „Naujojo liturginio giesmyno“. Nuoroda prie šios giesmės liudija, kad giesmės „Šlovingas Dievo pasiuntiny“ muzikos autorius – K. Senkus. Šios giesmės melodija⁵¹:

$\text{♩} = 92$

1.Šlo-vin-gas Die-vo, pa-siun-ti-ny, Šven - ta-sis, My-ko - lai, Tie - sos švie-sa ir

6
mei-lės ga-lia Tė - vy - nę ap-gin-ti mo-kyk jos vai - kus. Blo-gi nu - ga-lėt pa -

12
dėk, į gė-rio per - ga-lę mus ves - ki, di - dy - sis Kar - ve - dy!

Matyti, kad šios giesmės melodija savita ir autorinė. Pateikta medžiaga leidžia sudaryti lentelę, atskleidžiančią šv. arkangelo Mykolo giesmių Žemaitijoje muzikos ištakas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Šv. arkangelo Mykolo giesmių Žemaitijoje muzikos kilmė

Eil. nr.	Giesmės pavadinimas	Kilmė Žemaitijoje	Visuotinė kilmė
1.	„Giesmė apie šventą Mikolą Arkaniolą“	Vietinė (liaudies)	Austrijos, Vokietijos, Lenkijos
2.	„Giesmė apie Šventus Angelus Sargus“	Vietinė (liaudies)	Nerasta
3.	„Garbė Tau, Dieve“	Vietinė (autorinė)	Nerasta
4.	„Šlovingas Dievo pasiuntiny“	Vietinė (autorinė) – marijonų	Nerasta

„Giesmės apie Šventus Angelus Sargus“ melodija yra liaudies kūrybos. O giesmių „Garbė Tau, Dieve“ ir „Šlovingas Dievo pasiuntiny“ melodijos autorinės.

Išvados

1. Šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės Žemaitijoje paplito ten, kur buvo švenčiami šio šventojo atlidai: Gaurės, Kražių, Janapolės, Rietavo, Žemaičių Naumiesčio, Gargždų ir Mosėdžio parapijose.

2. Taigi šios giesmės nuo seno skambėjo Skuodo, Mažeikių, Mosėdžio, Telšių, Plungės, Rietavo, Gargždų, Žemaičių Naumiesčio, Tauragės, Gaurės, Jurbarko, Kražių, Varnių, Janapolės ir Tverų parapijose.

3. Giesmių tekstų autoriai – jėzuitai ir marijonai.

4. Tradicinių šv. arkangelo Mykolo giesmių Žemaitijoje melodijos priskiriamos liaudžiai.

5. XX a. šv. arkangelui Mykolui skirtoms giesmėms melodijas kūrė vienuoliai marijonai bei pasauliečiai kompozitoriai.

Tyrimo rezultatai pagrindžia darbo pradžioje išsikelto hipotezė, kad šv. arkangelui Mykolui skirtos giesmės yra Žemaičių (vėliau – Telšių) vyskupijos kunigų bei vienuolių kultūrinis palikimas.

NUORODOS

- ¹ 1996–2003, 2005 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabineto archyvinė medžiaga.
- ² Katalikų žinynas. Lietuvos Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2015.
- ³ Liturginis maldynas. Lietuvos Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1996.
- ⁴ Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuvorum Hymnorum). Gysmes su natoms / parengė kun. Kaz. Balandios-Zichkus-Ambrozaitys. Dorrisville. ILL. U.S.A. 1924.
- ⁵ *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma: Fausto Failli. 1958.
- ⁶ *Vyšniauskaitė A.* Mūsų metai ir šventės. Kaunas: Šviesa. 1993.
- ⁷ *Bulota A., Benys L.* Šventųjų gyvenimai. Kaunas: Alytaus angelų sargų bažnyčios religinės bendruomenės leidykla. 1994.
- ⁸ *Brown P.* Šventųjų kultas / vertė R. Balčikonytė. Vilnius: Aidai. 1999.
- ⁹ Arkangelai / parengė Renata Vanagaitė SSC, Bernardinai.lt, 2005 // <http://www.vydija.lt/kalendorius/rugsejis/arkangelai.htm>.
- ¹⁰ Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų. Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998. P. 1924; 1938.
- ¹¹ *Bulota A., Benys L.* Ten pat. P. 298–299.
- ¹² Arkangelai // Ten pat.
- ¹³ *Bulota A., Benys L.* Ten pat.
- ¹⁴ Arkangelai // Ten pat.
- ¹⁵ *Kviklys B.* Lietuvos bažnyčios. T. 1: Telšių vyskupija. Čikaga. 1980.
- ¹⁶ *Jovaiša L.* Brolijos // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai. Vilnius: Aidai. 2001. P. 111–123.
- ¹⁷ 1996–2003, 2005 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Ten pat.

- ¹⁸ 1996–2003, 2005 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Ten pat; Giesmynas / paruošė kun. J. Tilvytis. M.J.G. Marijampolė: Marijonų spaustuvė. 1930. P. 212–213.
- ¹⁹ Liturginis giesmynas / paruošė kun. K. Senkus M.M.S. Išleido Vilkaviškio vyskupijos kurija. 1993. P. 285–286.
- ²⁰ Naujasis liturginis giesmynas / sud. kun. K. Senkus MMS. Kauno arkivyskupijos kurija. 2005. P. 234.
- ²¹ *Vaišnora*. Marijos garbinimas Lietuvoje. Ten pat. P. 183.
- ²² *Valančius M.* Kantyczkos arba kninga giesmiu... Vilniuje. 1860. P. 330–331; 338–340.
- ²³ 1996–2003, 2005 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Ten pat.
- ²⁴ Giesmynas / paruošė kun. J. Tilvytis, M.J.G. Ten pat. P. 212–213.
- ²⁵ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 285–286.
- ²⁶ Naujasis liturginis giesmynas. Ten pat. P. 234.
- ²⁷ *Valančius M.* Kantyczkos arba kninga giesmiu... Ten pat. P. 339.
- ²⁸ Ten pat. P. 331.
- ²⁹ Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuanorum Hymnorum). Ten pat. P. 317.
- ³⁰ Giesmynas / paruošė kun. J. Tilvytis, M.J.G. Ten pat. P. 212.
- ³¹ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 285.
- ³² Naujasis liturginis giesmynas. Ten pat. P. 234.
- ³³ *Vyšniauskaitė*. Ten pat. P. 115.
- ³⁴ *Kajackas A.* Liturgija bažnyčioje. Liturgijos raida istorijoje. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras. 1989. P. 133.
- ³⁵ *Valančius M.* Žemaičių vyskupystė. D. 1 // Raštai. Vilnius. 1972. T. 2. P. 373–374.
- ³⁶ Krikščioniškosios ikonografijos žodynas / sud. D. Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademija. 1997. P. 145–146.
- ³⁷ Ten pat. P. 218.
- ³⁸ Ten pat. P. 171.
- ³⁹ *Valančius*. Žemaičių vyskupystė. D. 1 // Ten pat. P. 327.
- ⁴⁰ X. S. Ch. Bractwo // Encykl. Kościelna. Sine loco. 1873. T. 2. P. 573.
- ⁴¹ *Valančius*. Žemaičių vyskupystė. D. 1 // Ten pat. P. 395.
- ⁴² Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuanorum Hymnorum). Ten pat. P. 316, 359.
- ⁴³ Gotteslob. Katholisc hes Gebet- und Gesangbuch. Erzdiözese Wien. Herausgegeben von den Bischöfen Deutschlands und Österreichs und der Bistümer Bozen-Brixen und Lüttich. Wien. 1969. S. 570.
- ⁴⁴ Śpiewnik Liturgiczny. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1998. S. 374–375.
- ⁴⁵ Garbė Dievui (giesmynas). Sine anno. Sine loco. P. 254.
- ⁴⁶ Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuanorum Hymnorum). Ten pat. P. 359.
- ⁴⁷ Gotteslob. Ten pat. S. 570.
- ⁴⁸ *Siedlecki J.* Śpiewnik Kościelny. Wydanie XXXIX. Kraków. 1994. P. 424.
- ⁴⁹ Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuanorum Hymnorum). Ten pat. P. 277.
- ⁵⁰ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 285.
- ⁵¹ Naujasis liturginis giesmynas. Ten pat. P. 234.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Arkangelai / parengė R. Vanagaitė SSC, Bernardinai.lt, 2005 // <http://www.vydija.lt/kalendorius/rugsejis/arkangelai.htm>.
2. *Brown P.* Šventųjų kultas / vertė R. Balčikonytė. Vilnius: Aidai. 1999.
3. *Bulota A., Benys L.* Šventųjų gyvenimai. Kaunas: Alytaus angelų sargų bažnyčios religinės bendruomenės leidykla. 1994.
4. Garbė Dievui (giesmynas). Sine anno. Sine loco.
5. Giesmynas / paruošė kun. J. Tilvytis, M.J.G. Marijampolė: Marijonų spaustuvė. 1930.
6. *Gotteslob.* Katholisch hes Gebet- und Gesangbuch. Erzdiözese Wien. Herausgegeben von den Bischöfen Deutschlands und Österreichs und der Bistümer Bozen-Brixen und Lüttich. Wien. 1969.
7. *Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lietuanorum Hymnorum).* Gysmes su natoms / parengė kun. Kaz. Balandios-Zichkus-Ambrozaitys. Dorrisville. ILL. U.S.A. 1924.
8. *Jovaiša L.* Brolijos // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai. Vilnius: Aidai. 2001. P. 111–123.
9. *Kajackas A.* Liturgija bažnyčioje. Liturgijos raida istorijoje. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras. 1989.
10. Katalikų žinynas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2012.
11. Krikščioniškosios ikonografijos žodynas / sud. D. Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademija. 1997.
12. Liturginis giesmynas / paruošė kun. K. Senkus M.M.S. Išleido Vilkaviškio vyskupijos kurija. 1993.
13. Liturginis maldynas. Lietuvos Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1996.
14. Naujasis liturginis giesmynas / sud. kun. K. Senkus MMS. Kauno arkivyskupijos kurija. 2005.
15. *Siedlecki J.* Śpiewnik Kościelny. Wydanie XXXIX. Kraków. 1994.
16. Śpiewnik Liturgiczny. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1998.
17. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų. Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.
18. *Vaišnora J.* Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma: Fausto Failli. 1958.
19. *Valančius M.* Kantyczkos arba kninga giesmiu... Vilniuje. 1860.
20. *Valančius M.* Žemaičių vyskupystė. D. 1 // Raštai. Vilnius. 1972. T. 2.
21. *Vyšniauskaitė A.* Mūsų metai ir šventės. Kaunas: Šviesa. 1993.
22. *X. S. Ch.* Bractwo // Encykl. Kościelna. Sine loco. 1873. T. 2.
23. 1996–2003, 2005 metų vasaros lauko ekspedicijų medžiaga // Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabineto archyvinė medžiaga.

Gauta: 2015 04 13

Parengta spaudai: 2015 06 02

Alfonsas MOTUZAS, Vytautas Steponas VAIČIŪNAS

THE ORIGIN OF THE HYMNS DEDICATED TO ST. MICHAEL THE ARCHANGEL IN SAMOGITIA

S u m m a r y

Religious cult, as a practical aspect of religion, shows the level of incorporation of Christianity in the society. And the cult of the Saints is one of the main features of Catholic and Orthodox faiths, and is significant in terms of Christian culture. But there is no research of this phenomenon in Lithuanian historiography, ethnology and musicology. The aim of this research is to reveal hymns and music dedicated to St. Michael the Archangel in Samogitia. The tasks of the research: firstly, to describe the range and causes of spreading and forming of St. Michael the Archangel's hymns in Samogitia; secondly, to present and analyse the texts of these hymns and their origin; and thirdly, to set and describe the origin of the music of the hymns dedicated to St. Michael the Archangel.

The results of the research led to such conclusions: firstly, the hymns dedicated to St. Michael the Archangel in Samogitia firstly appeared in parishes where the feast of this Saint was celebrated. These were the parishes of Gaurė, Kražiai, Janapolė, Rietavas, Žemaičių Naumiestis, Gargždai and Mosėdis; secondly, traditionally these hymns were sung in the parishes of Skuodas, Mažeikiai, Mosėdis, Telšiai, Plungė, Rietavas, Gargždai, Žemaičių Naumiestis, Tauragė, Gaurė, Jurbarkas, Kražiai, Varniai, Janapolė and Tverai; thirdly, the origin of these hymns comes from Jesuits and Marians; fourthly, traditional authors of the melodies of St. Michael the Archangel's hymns are folk people, and at the beginning of the 20th century Marian monks started creating them.

The results of the research validate the hypothesis that St. Michael the Archangel's hymns are the cultural heritage of priests and monks of Samogitia (later – Telšiai) diocese.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Žemaitija, šv. Mykolas, giesmės, muzika.

KEY WORDS: Samogitia, St. Michael, hymns, music.

Alfonsas MOTUZAS – Vytauto Didžiojo ir Lietuvos edukologijos universitetų profesorius, habilituotas humanitarinių mokslų (etnologija) daktaras, Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro direktorius, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. Tyrinėjimų sritis – Europos šalių religijų etnologija (antropologija) ir etnomuzikologija.

Alfonsas MOTUZAS – Habil. dr. (Ethnology), professor at Vytautas Magnus University (Kaunas) and Lithuanian University of Educational Sciences, director of the Institute of Lithuanian Catholic Church History. Fields of scientific research – religious history of the Baltic States, anthropology and ethnomusicology. Author of seven scientific books and 70 scientific articles, compiler of 5 books.

Vytautas Steponas VAIČIŪNAS – prelatas, humanitarinių mokslų (teologija) daktaras, VDU profesorius, Katalikų teologijos fakulteto religijos mokslo žurnalo „Soter“ redakcinės kolegijos pirmininkas, VDU senato narys. Tyrimų sritys: pastoracinė teologija, homiletika, bažnytinė teisė. Adresas: Gimnazijos g. 7, 44260 Kaunas. El. pastas v.vaiciunas@ktf.vdu.lt.

Vytautas Steponas VAIČIŪNAS – prelate, PhD in humanities (theology), VMU professor, chairman of the Editorial Board of the Faculty of Catholic Theology journal “Soter”, a member of VMU Senate. Fields of scientific research: Catholic pastoral theology, homiletics and the law of the Catholic Church. Office address: Gimnazijos g. 7, 44260 Kaunas. E-mail: v.vaiciunas@ktf.vdu.lt.